

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Mgr. Marcela Harmadová

Výtvarný prejav žiakov s mentálnym postihnutím ako diagnostický nástroj

Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe

Prešov
2014

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11,
850 01 Bratislava

Autor OPS/OSO: Mgr. Marcela Harmadová

Kontakt na autora: CZŠ sv. Petra a Pavla Stropkov, Hrnčiarska 1601/34, 09101
Stropkov, harmadovam@gmail.com

Názov OPS/OSO: Výtvarný prejav žiakov s mentálnym postihnutím ako diagnostický nástroj

Rok vytvorenia OPS/OSO: 2014
XII. kolo výzvy

Odborné stanovisko vypracoval: Mgr. Danka Okruhl'anská

Za obsah a pôvodnosť rukopisu zodpovedá autor. Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe bola vytvorená z prostriedkov národného projektu Profesionálny a kariérový rast pedagogických zamestnancov.

Projekt je financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Kľúčové slová

výtvarný prejav žiakov, pedagogická diagnostika, žiaci s mentálnym postihnutím, kresbové testy, test kresby ľudskej postavy, test stromu, test domu, kazuistika, prieskum,

Anotácia

Vo svojej osvečenej pedagogickej skúsenosti (OPS) analyzujem výtvarný prejav žiakov smentálnym postihnutím, ktorý je nositeľom mnohých informácií. A práve tými sa v práci zaoberám, bližšie ich špecifikujem a využívam pri pedagogických diagnostikách. V práci predkladám jeden zo spôsobov ako učiteľ výtvarnej výchovy môže priamo na vyučovacej hodine z kresby žiaka vyčítať jeho osobitosti, a tým potom prispôbiť ciele i metódy svojej výchovno-vzdelávacej činnosti. V práci rozoberám kresbové testy a ich podrobné analýzy tvoria doplnky ku kazuistikám. Práca je určená učiteľom výtvarnej výchovy v špeciálnych triedach, odborným zamestnancom v centrách špeciálno-pedagogického poradenstva aj pedagogickým zamestnancom v špeciálnych školách, ktorí pracujú s mentálne postihnutými žiakmi.

Akreditované programy kontinuálneho vzdelávania

Výtvarné umenie ako súčasť poznávacieho procesu a stimul detskej výtvarnej tvorby	1073/2013-KV
Využitie interpretácie výtvarného diela v edukačných procesoch	958/2012-KV
Rozvoj grafomotoriky pomocou výtvarných aktivít	61/2010-KV

OBSAH

ÚVOD	5
1 DETSKÝ VÝTVARNÝ PREJAV	7
1.1 Znaký výtvarného prejavu žiakov s mentálnym postihnutím.....	7
1.2 Diagnostikovanie podľa kresby	8
2 KRESBOVÉ TESTY	11
2.1 Test kresby ľudskej postavy	11
2.2 Test stromu	12
2.3 Test domu.....	12
3 PODPORA PEDAGOGICKEJ DISGNOSTIKY ŽIAKOV POMOCO KRESBOVÝCH TESTOV	13
3.1 Metodika prieskumu	13
3.2 Pedagogická diagnostika žiakov ako súčasť kazuistiky.....	15
3.3 Analýza detských kresbových testov a doplnok kazuistiky o výsledky vyplývajúce z testov	23
3.4 Zhodnotenie prieskumu	29
ZÁVER	30
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV	31
ZOZNAM PRÍLOH	32

ÚVOD

Výtvarný prejav žiakov je výborným komunikačným prostriedkom, cez ktorý vieme preniknúť do duše človeka a lepšie ho spoznať. Výtvarná činnosť je súčasťou detského života, jeho prirodzeného vývoja a poznania. V prípade žiakov s mentálnym postihnutím je vývin výtvarného prejavu zložitejší. Nesúvisí s vekom dieťaťa, ale odráža jeho mentálnu úroveň.

Prirodzený vývin výtvarného prejavu žiaka úzko súvisí s vývinom psychických funkcií a táto skutočnosť vyzdvihla výtvarný prejav na diagnostický nástroj. Na základe dlhoročného pedagogického pôsobenia a pozorovania výtvarného prejavu žiakov na hodinách výtvarnej výchovy v bežnej triede a v špeciálnej triede, som zistila isté rozdiely a charakteristické znaky, ktoré sa v práci intaktných žiakov nenachádzajú. A práve tými sa v práci ďalej zaoberám, analyzujem a využívam ich ako doplnky ku kazuistikám.

Cieľom tejto práce je prezentovať námety výtvarných aktivít, ktoré má učiteľ výtvarnej výchovy v špeciálnej triede využiť ako pomôcku pri diagnostikovaní žiakov s mentálnym postihnutím cez ich výtvarný prejav.

Pedagogické diagnostikovanie je súčasťou edukačného procesu každého učiteľa. Práca tiež poskytuje návod pre učiteľov výtvarnej výchovy - ako môže prebiehať výtvarná činnosť žiakov s mentálnym postihnutím na hodine výtvarnej výchovy inovačným a tvorivým spôsobom pomocou kresbových testov. A aj takýmto spôsobom inovovať hodiny výtvarnej výchovy, ktoré majú nenahraditeľné miesto vo výchovno-edukačnom procese.

Práca má 3 kapitoly, je rozdelená na teoretickú a praktickú časť. Teoretickú časť tvoria kapitoly, v ktorých sa zaoberám charakteristikou výtvarného prejavu žiakov, a to predovšetkým znakmi výtvarného prejavu žiakov s mentálnym postihnutím. Poukazujeme na rozdiely, ktoré sú prítomné vo výtvarnom prejave týchto žiakov. Aby som vedela tieto rozdiely výtvarného prejavu žiakov s mentálnym postihnutím správne analyzovať a následne ich uplatniť v pedagogickej diagnostike, popisujem kresbové testy, a to test kresby ľudskej postavy, test stromu, test domu. Tieto testy som vybrala preto, lebo sú svojou jednoduchosťou sa aj svojím obsahom žiakom najbližšie.

Teóriu týchto kapitol dopĺňa kapitola, ktorá je praktickou prieskumnou časťou. V nej popisujem metodiku prieskumu, podrobne popisujem kazuistiky 3 žiakov, kde rozoberám rodinnú a osobnú anamnézu a najviac sa venujem podrobnému popisu aktuálneho stavu žiaka. Hlavnú časť tvorí aplikácia kresbových testov a ich následná analýza. Rozbory týchto kresbových testov tvoria doplnky ku kazuistikám jednotlivých žiakov, ktoré len bližšie spresňujú a potvrdzujú diagnózy žiakov.

Záver práce tvorí vyhodnotenie prieskumu a z nich vyplývajúce odporúčania pre učiteľov výtvarnej výchovy.

V prílohách sa nachádzajú práce každého žiaka, ktoré nám tvoria tzv. portfólio diagnostikovaného žiaka. Prílohy sú doplnené o fotodokumentáciu z vyučovacích hodín výtvarnej výchovy, na ktorých žiaci maľovali a kreslili.

1 DETSKÝ VÝTVARNÝ PREJAV

Pojem „výtvarný prejav“ dnes chápeme oveľa širšie ako len kreslenie a maľovanie. Bezpochyby sem patrí aj modelovanie, priestorové vytváranie práce v materiáli, ale aj iné činnosti – zostrojovanie, zoskupovanie, či plošné usporiadanie. Každá detská kresba je iná a neopakovateľná. Nachádza sa v nej množstvo detailov, ktoré sú pre nás dôležité, lebo odkrývajú ľudské vlastnosti (Uždil, 1984).

Detská kresba, grafický prejav, ale i každá iná výtvarná práca je historicky aj ontogeneticky jeden z prvých spontánnych prejavov duševného života jednotlivcov. Je viazaná na aktuálny psychický stav, na štruktúru osobnosti. Je to istá forma tvorivej aktivity, výpoveď o jeho vnútornom živote, záujmoch, cítení, prežívaní, myšlienkach, životnej orientácii (Šupšáková, 2000).

1.1 Znaký výtvarného prejavu žiakov s mentálnym postihnutím

Výtvarný prejav mentálne postihnutého dieťaťa je značne zložitý a odlišný od vývinu kresby dieťaťa s intaktným intelektom. Technická stránka prejavu je závislá od stupňa rozvoja motoriky, z obsahovej stránky od pamäti, pozornosti a citu, ale do značnej miery je ovplyvnený celkovou mentálnou úrovňou žiaka, od druhu a stupňa postihnutia (Vančová, 2010).

K osobitostiam výtvarného prejavu mentálne postihnutých jedincov podľa Jankovichovej (2000) patrí :

- chýbanie súvislostí – kresba neobsahuje správnu koordináciu nakreslených prvkov,
- zobrazenie podrobností – výskyt detailov, ktoré nie sú opodstatnené, nemajú význam,
- výskyt bizarností, ktoré sú niekedy miernejšieho inokedy závažnejšieho stupňa, v niektorých prípadoch sú prekvapujúce,
- stereotypia – niekoľkonásobné opakovanie tých istých naučených prvkov .

Vývin výtvarného prejavu mentálne postihnutých jedincov uvádza spomínaná autorka nasledovne:

1. Akčný výskum posilnil konštatovanie, že vo vývine výtvarného prejavu v populácii mentálne postihnutých rozhoduje nie chronologický ale mentálny vek, úroveň postihnutia mentálnych funkcií.

2. Zaujímavá je skutočnosť, že výskyt hlavonožcov sa u mentálne retardovaných nachádza v oveľa menšej miere ako v populácii intaktných. Ich kresba ľudskej postavy je charakteristická. Podľa autorkiných skúseností, ak sa u mentálne retardovaných okolo

šiesteho roku spontánne vytvorí obdobie „hlavonožcov“, dáva to nádej zaškolenia dieťaťa v špeciálnej škole.

3. Rovnako zaujímavým úkazom je transparentia /priehľadnosť/. Dieťa s intaktným intelektom znázorňuje predmety, ktoré nevidí, ale o ktorých vie. Takýto spôsob myslenia je pre mentálne postihnuté deti cudzí a u ťažšie postihnutých jedincov sa s transparentiou vôbec nestretávame.

4. Vývin detskej kresby smeruje až k nakresleniu postavy s profilu, k čomu dospejú len ľahšie mentálne postihnutí (Šupšáková, 2000).

Na základe pozorovania výtvarného prejavu žiakov s mentálnym postihnutím, ich analýzy a komparácie uvádza Gregušová (2004) nasledovné závery:

1. Výtvarný prejav detí s ľahkým mentálnym postihnutím bez výtvarného nadania sa približuje formou aj obsahom výtvarnému prejavu detí s intaktným intelektom. Postavy kreslia s menšími proporčnými nedostatkami, kompozície sú však chudobnejšie obsahom a statické.

2. Výtvarný prejav detí so stredným mentálnym postihnutím sa vyznačuje dekoratívnosťou využívania stereotypných prvkov, ktoré si osvojili. Postava v prevažnej miere je na úrovni hlavonožca, zvieratá sú personifikované. V tejto skupine nachádzame aj väčšinu detí s Downovým syndrómom, ich výtvarný prejav je zaujímavý zvlášť u tých jedincov, ktorí vykazujú znaky výtvarného nadania.

3. Výtvarný prejav detí s ťažkým mentálnym postihnutím ostáva v prevažnej miere na úrovni čmáraníc a rôznych hier s farbou.

Viacere výskumy v oblasti kreslenia mentálne postihnutých detí potvrdzujú mimoriadny význam kreslenia pre ich rozumový vývin. Predovšetkým ide o to, aby sa tieto deti viedli ku kresleniu podľa skutočnosti. Vtedy sú nútené lepšie vnímať a analyzovať skutočnosť. To vplýva aj na osvojenie jasnejších predstáv, rozvoj obrazotvornosti myslenia a reči mentálne postihnutých (Vančová, 2010).

1.2 Diagnostikovanie podľa kresby

Z detských výtvarných prác možno zistiť veľa informácií o individualite žiaka, preto sa v súčasnosti o detskú kresbu a výtvarný prejav žiakov zaujíma veľa odborníkov. Skúmajú fenomén detskej kresby z viacerých hľadísk. Vypracovalo sa mnoho testov, z ktorých sú najznámejšie: „nakresli strom“ a „nakresli človeka“. Výsledky sú podrobené veľmi podrobnej analýze, pre ktorú psychológovia vypracovali hodnotiacu škálu. Meria sa množstvo znakov, ich súvzťažnosť, správne umiestnenie, proporcie či priestorové usporiadanie (Uždil, 1984).

Uždil (1983) zdôrazňuje, že existujú rôzne typy detí. Jeden sa uspokojí so symbolickou kresbou stromu, druhý je ochotný podrobne znázorniť listy na stromoch, preto musíme byť veľmi opatrní pri posudzovaní detských kresieb. Predsa však môžeme uviesť niekoľko postrehov, ktoré v celku platia. Ak sa u dieťaťa stretne súplným nezaujmom o kreslenie, je to dôkaz, že niečo nie je v poriadku. Najčastejšie to býva

nedostatočný vzťah k okoliu, nedostatočná schopnosť sústrediť sa na jednu činnosť alebo aj úplný nedostatok sebadôvery. Negatívnou črtou, ktorá upozorňuje na možnú chybu v duševnom vývoji, je stereotypné a vôbec sa nevyvíjajúce opakovanie grafických typov, ktoré sa už raz vytvorili. Ak typ „hlavonožca“ trvá do šiesteho roku, je to na uváženie. Naproti tomu však len opakovanie toho istého typu v určitom vývojovom období nemusíme pokladať za nedostatok a zle znamenie.

Pri využívaní kresby v pedagogickej diagnostike je dôležité mať na mysli, čo kresba odráža. Výsledný výtvor dieťaťa závisí od úrovne jeho pamäte, predstavivosti, schopnosti reprodukcie, od úrovne jemnej motoriky a grafomotoriky, ale tiež aj od úrovne pozornosti. Do každej detskej kresby sa projektuje emocionalita, temperament, osobnostná a sociálna charakteristika dieťaťa (Valachová, 2005).

Podľa Valachovej (2005), ak chceme využiť kresbovú diagnostiku, je potrebné zvážiť zmysel očakávaného prínosu kresby pre skúmané dieťa. Kresba dieťaťa môže navodiť spoluprácu medzi psychológom a dieťaťom, predovšetkým ak ide o dieťa mladšieho veku. Kresba sa väčšinou využíva na začiatku vyšetrenia. Väčšina detí má kresbu rada, pretože je to niečo, čo dáva dieťaťu pocit istoty z dobre známej činnosti. Pre tieto ciele sa odporúča použiť voľnú kresbu alebo kresbu s čiastočným námetom.

Výnimku tvoria deti s dysgrafickými problémami, deti s dispixiou. Tiež sa neodporúča využiť kresbu u detí s nerozvinutými schopnosťami kreslenia, ide o deti z menej podnetného prostredia, znevýhodnené a rómske deti. U adolescentov je potrebné brať do úvahy vývojové zvláštnosti tohto obdobia a postavenie kresby v ňom. Väčšina detí v tomto veku stratí záujem o kreslenie, preto je vhodné upozorniť, že nebude hodnotená kvalita či presnosť kresby. Kresbové techniky je potrebné voliť s ohľadom na vek. Vek je potrebné akceptovať preto, aby sme vhodne zvolili aj motiváciu ku kresleniu. Počas aplikácie kresbových techník je vhodné používať štandardné, teda rovnaké pomôcky pre všetkých respondentov (Valachová, 2005).

Dôležité je zaznamenávať aj miesto a okolnosti priebehu kreslenia. Odporúčaný priebeh kreslenia:

1. Dieťa by malo kresliť v pokojnej a povzbudivej atmosfére. Tá nám umožňuje analýzu emocionálneho naladenia dieťaťa.
2. Sledujeme ako drží kresliaci materiál, ako vedie čiary, ako využíva priestor.
3. Pozorujeme ako dieťa kreslí, aká je jeho motivácia ku kresleniu.
4. Všimame si, či nad kresbou premýšľala alebo začína kresliť bez rozmyslenia.
5. Sledujeme, či je dieťa počas kreslenia pokojné a vyrovnané alebo roztržité a nekľudné.
6. Pozornosť treba venovať tiež gumovaniu, snahe opraviť niektorú časť kresby.
7. Zaujíma sa, akú mienku má dieťa na svoj výtvor.
8. Zvláštnu pozornosť venujeme analýze čiar, ich kvalite a smeru (Šupšáková, 2000)

Ďalšie dôležité informácie o výtvarnom prejave dieťaťa získame rozhovorom po ukončení kresby. Medzi deťmi sú rozdiely v tom, ako sa stavajú k výsledku kreslenia a tieto informácie dopĺňajú analýzu kresby. Po ukončení kresby sa môže stať, že dieťa nechce hovoriť o tom, čo nakreslilo. Nie je vhodné naliehať, aby hovorilo. V takomto prípade je lepšie ak my hovoríme o tom, čo vidíme na detskej kresbe. Na druhej strane sa môže stať, že dieťa ešte neukončilo kresbu a už začne vysvetľovať, čo nakreslilo. Je vhodné pýtať sa na to, kto to je, koľko má rokov, čo robí, aký je a čo si myslí (Valachová, 2005).

Výtvarný prejav sám o sebe ešte nie je dostačujúcou indíciou na stanovenie psychodiagnózy, či celkové hodnotenie osobnosti. Učiteľ môže na základe dlhšieho pozorovania výtvarného prejavu zistiť len základné odlišnosti, nemôže však určiť diagnózu. Existujú však určité súvislosti medzi patologickými poruchami osobnosti, vnútornými dispozíciami a jeho výtvarným prejavom. Preto kresbový prejav, prístup a vzťah k výtvarnému prejavu môže byť významnou súčasťou celkovej zdravotnej anamnézy (Banáš-Gero-Jusko-Šefránková, 1989).

2 KRESBOVÉ TESTY

Kresba je považovaná za projekciu psychomotorických možností jej autora. Odkrýva povahové črty ako napríklad hyperaktivitu, agresivitu, nízke sebavedomie. Pomocou kresbových testov sa dá u detí zistiť stupeň intelektuálneho vývoja, ale aj formy porúch osobnosti. Poznáme mnoho kresbových testov, ktoré môžeme použiť pri diagnostikovaní, napr.: Wartegov test, Dynamický test kresby ľudskej postavy, Test Lindy Gantt, Test imaginácie a zmyslu pre súvislosti a Farebné testy, Test odkresľovania, Test hviezd a vln. Zaujímavý je Test začarovanej rodiny, kde žiak má nakresliť členov rodiny ako zvieratá. Pri aplikácii tohto testu sa zviditeľnia dominancie rodinných príslušníkov ako aj vlastnosti členov rodiny. Kľúčom je rozbor kresby spolu s dieťaťom. Tento test je vhodný na získanie prvotného obrazu o rodinnom systéme dieťaťa (Müller, 2007).

Kresbové testy majú svoje významné miesto aj v diagnostikovaní školskej zrelosti. Jednoduchým a zaujímavým spôsobom môžeme pomerne ľahko a rýchlo určiť stupeň vývoja psychických funkcií a zhodnotiť, či dieťa bude schopné plniť požiadavky súčasnej školy (Valachová, 2005).

Treba zdôrazniť, že všetky testy teda aj kresbové majú len orientačný charakter a napomáhajú spresniť diagnózu. Mnohé testy sú svojim obsahom dosť náročné a nevhodné pre použitie pri diagnostikovaní mentálne postihnutých žiakov. Počas svojej pedagogickej praxe som na hodinách výtvarnej výchovy vyskúšala viaceré kresbové texty. V tejto práci rozoberám a analyzujem tieto: test ľudskej postavy, test stromu, test domu. Týmto trom testom sa venujeme v praktickej časti a pomocou nich hodnotím a podrobnejšie rozoberám detskú kresbu. Tieto testy som sa rozhodla vybrať preto, lebo sú najčastejšie spomínané a využívané mnohými autormi pri diagnostikách žiakov a vhodné aj pre žiakov s mentálnym postihnutím. Tematickým zameraním sú blízke žiakom každej vekovej kategórie a svojím rozborom a analýzou nám podávajú množstvo informácií o diagnostikovanej osobe.

2.1 Test kresby ľudskej postavy

Goodenoughovej test kresby ľudskej postavy testuje inteligenčnú úroveň kresliaceho dieťaťa. Má až 78 detailov, ktoré sa hodnotia, ukazujú silnú koreláciu s IQ. Test umožňuje určiť mentálny vek pomocou výkonnostnej stupnice. Machoverovej test kresby ľudskej postavy spočíva v tom, že dieťa má nakresliť ľudskú postavu, a keď je hotové má nakresliť postavu opačného pohlavia. Nasleduje pohovor terapeuta s dieťaťom, kde dieťa spresňuje informácie o nakreslených postavách. Machoverová uvádza, že pri kresbe postavy sa dieťa identifikuje s nakreslenou postavou a dáva jej rysy, ktoré dieťa má alebo túži mať. Kreslenú postavu opačného pohlavia môže identifikovať s inou osobou, ktorá je pre neho dôležitá, často s rodičom (Müller, 2007).

Učiteľ si všíma v kresbe postavy najmä veľkosť, umiestnenie, prítlak linky, jej kvalitu. Dôležitá pre diagnostiku je tvár, jej črty, ale aj jej časti, najmä ruky. Koppitz identifikuje 30 indikátorov potenciálnych emocionálnych porúch v kresbe. Jedným z najdôležitejších je integrácia kresby, tieňovanie niektorých častí, veľkosť figúr, asymetria, príliš dlhé alebo krátke končatiny, škulavosť a pod. S vekom pribúda v kresbe aj množstvo detailov. Test ľudskej postavy je používaný najčastejšie s kresbou domu a stromu (Valachová, 2005).

2.2 Test stromu

Tak ako kresba ľudskej postavy prešla jednotlivými štádiami a postupne sa vyvíjala, aj kresba stromu má v detských prácach časté a nezastupiteľné miesto. Uždil (1983) vo svojej práci Čáry, klikyháky, paňáci a auta, v ktorej sa venuje vývoju detskej kresby popisuje zobrazenie stromu a upozorňuje, že zobrazenie každej časti stromu má svoje opodstatnenie. Dôležité sú konáre ich hrúbka i dĺžka, kmeň, koreň, listy a plody (Uždil, 1983).

Projektívnym testom test kresby stromu sa zaoberal K. Kocha, ktorý spracoval a uplatnil v interpretácii množstvo psychoanalytických princípov. Jeho základ spočíva v tom, že kresba stromu je na symbolickej úrovni kresbou seba samého. Jednotlivé rysy kresby môžu byť výrazom rôznych vrstiev osobnosti, preto je jeho výklad komplikovaný. V teste „vľavo“ má vzťah k introverzií, minulosti, vzťah k matke, „vpravo“ je smer k budúcnosti, „hore“ je späté s vedomím, „dole“ s nevedomím, s pudovosťou. V kresbe stromu dieťa nevedome selektuje z množstva stromov, ktoré kedy videlo. Nakreslí taký strom, ktorý najviac vystihuje jeho city. Kmeň predstavuje vnútornú silu, diery v kmeni môžu predstavovať zažitú traumu. Konáre predstavujú ruky, dobré organizované a tvarované konáre sú znakom flexibility. Korene reprezentujú pudové stránky osobnosti. Je dôležité, aby autor kresby stromu doplnil verbálnymi odpoveďami. Napr.: Aký druh stromu si nakreslil? Je živý alebo mŕtvy? Podobne ako pri kresbe postavy aj tu si treba všímať veľkosť, umiestnenie a detaily (Müller, 2007).

2.3 Test domu

Kresba domu symbolizuje vlastný obraz dieťaťa, obraz jeho tela, jeho vyspelosť a citovú zrelosť. Dom býva často obľúbenou témou detských kresieb. U 6 až 7 ročných detí sa kresba domu objavuje veľmi často. U starších detí je kresba domu už zriedkavejšia. Je možné, že to súvisí s väčšou nezávislosťou dieťaťa na rodine. V kresbe je vyjadrený aj vzťah k rodičom a súrodencom. V celkovom pohľade na kresbe domu si učiteľ všíma veľkosť, umiestnenie, kvalitu línie, perspektívu i detaily. Všetky detaily majú svoju symboliku. Dvere reprezentujú vzťah k iným ľuďom, vynechanie dvier môže znamenať uzavretie sa pred okolím. Okná sú oči do okolia, indikujú normálny vývoj dieťa. Neprítomnosť okien je znakom uzavretosti a strachu dieťaťa. Steny a ich hrúbka môžu napovedať o sile ega. Ak sú steny slabé, ego je krehké, zraniteľné. Komín je symbolom tepla vo vzťahu. Strecha symbolizuje fantáziu a myslenie. Ak je strecha malá alebo celkom chýba, môže to signalizovať neschopnosť snívať a malú dávku fantázie. Podobne ako pri kresbe stromu a postavy, učiteľ sa má následne pýtať žiaka doplňujúce otázky o dome, ktoré nakreslilo (Müller, 2007).

3 PODPORA PEDAGOGICKEJ DIAGNOSTIKY ŽIAKOV POMOCOU KRESBOVÝCH TESTOV

Teóriu predchádzajúcich kapitol, dopĺňam praktickou časťou, ktorá má charakter prieskumu. Prieskum som realizovala na základnej škole v špeciálnej triede, variant B a trval 3 mesiace. V tejto praktickej časti rozoberám, analyzujem a diagnostikujem žiakov s mentálnym postihnutím pomocou kresbových testov. Na základe dlhoročného pedagogického pôsobenia a vyučovania výtvarnej výchovy v špeciálnej ale aj v bežnej triede som zistila isté rozdiely vo výtvarnom prejave žiakov s mentálnym postihnutím, a práve na tie chcem upozorniť a využiť ich pri stanovení diagnostik. Diagnostikovanie je súčasťou edukačného procesu každého učiteľa. Zvlášť v špeciálnej triede má správna a presná diagnostika nezastupiteľné miesto. To však neznamená, že vyučujúci má prevziať úlohu psychológa, lebo to by bolo nad rámec jeho možnosti. Skôr chcem novým a inovačným spôsobom poukázať nato, ako môže učiteľ na hodinách výtvarnej výchovy zistiť dôležité informácie o žiakovi, a to cez jeho kresbu a rozbor výtvarných prác. Sú rôzne kresbové testy, ktoré spomínam v teoretickej časti, no nie všetky sú vhodné pre žiakov s mentálnym postihnutím. Ja som na hodinách výtvarnej výchovy použila test kresby ľudskej postavy, test stromu, test domu, ktoré sú svojim obsahom blízke a vhodné aj pre použitie v špeciálnej triede.

3.1 Metodika prieskumu

Táto praktická časť práce je prieskumom, ktorý prebiehal počas viacerých vyučovacích hodín. Prieskum má popisný charakter, a preto neuvádzam hypotézy.

Cieľom tejto práce je prezentovať námety výtvarných aktivít, ktoré má učiteľ výtvarnej výchovy v špeciálnej triede využiť ako pomôcku pri diagnostikovaní žiakov s mentálnym postihnutím cez ich výtvarný prejav. Chcem ukázať ako môže prebiehať diagnostikovanie žiaka s mentálnym postihnutím priamo na hodine výtvarnej výchovy zaujímavým a netradičným spôsobom pomocou kresbových testov. Žiak ani netuší, že jeho výtvarná činnosť je prostriedkom diagnostikovania, a tak v prirodzenej a uvoľnenej atmosfére môže učiteľ bližšie spoznávať jeho vlastnosti a osobitosti. Túto metodickú príručku môžu využiť aj špeciálni pedagógovia v špeciálno-pedagogických centrách, ktorí pri diagnostikovaní skúmajú aj výtvarný prejav žiaka. Pomocou vybraných kresbových testov som zisťovala:

- stav a úroveň výtvarného prejavu mentálne postihnutých detí,
- poukázať na rozdiely, ktoré sú prítomné v prácach mentálne postihnutých žiakov a využiť ich pri tvorbe diagnostik,
- pomocou detských kresieb, ktoré sú realizované na vyučovacích hodinách výtvarnej výchovy v špeciálnej triede bližšie spoznať a pochopiť svojich žiakov,
- analýzou týchto kresieb prispieť k podrobnejšej a presnejšej diagnóze u rozumovo hendikepovaných detí.

Pri prieskume som použila viaceré metódy. Dominantnou bola metóda zúčastneného pozorovania na vyučovacej jednotke. Do vyučovacej jednotky som zaradila metódu riadeného rozhovoru, metódu otázok a odpovedí, metódu porovnávania a analýzy. Metódou rozhovoru skupinového i individuálneho som zisťovala postoje i pocity žiakov počas výtvarnej činnosti. Najaktuálnejšie údaje o žiakoch som získavala metódou zámerného i voľného pozorovania. V úvode hodiny som využívala motivačné metódy – rozprávanie a priebežné motivačné metódy, metódu podnecovania a povzbudzovania žiakov. Počas všetkých hodín som aplikovala metódu individuálneho prístupu podmieneného danosťami žiakov s mentálnym postihnutím. V závere práce bola využitá forma rozhovoru o nakreslených obrázkoch.

Popisnou vzorkou boli žiaci špeciálnej triedy, variant B - stredný a vyšší stupeň na Cirkevnej základnej škole sv. Petra a Pavla v Stropkove. Túto triedu navštevuje 7 žiakov, no v tejto práci popisujem výtvarné práce 3 žiakov s rôznym stupňom postihnutia. Vo výchovných predmetoch sa vzdelávajú podľa skupinových plánov, v počtoch a slovenskom jazyku má každý žiak individuálny výchovno-vzdelávací plán. Podrobné pedagogické diagnostiky týchto žiakov popisujem v nasledujúcej podkapitole. Kvôli zachovaniu anonymity uvádzam len iniciály krstného mena a priezviska.

Organizácia prieskumu - prieskum bol realizovaný počas 4 mesiacov, marec - jún 2014 na hodinách výtvarnej výchovy v špeciálnej triede, variant B. Výtvarná výchova je v spomínanej triede len raz týždenne, preto som volila dlhšie časové obdobie. Mnohí z týchto žiakov majú kvôli chorobe časté absencie a chcela som, aby každý žiak prešiel spomínanými testami.

Pri výtvarných činnostiach som postupovala podľa vopred zvoleného algoritmu. Žiaci dostali presne stanovené pokyny čo majú kresliť, a to tak, aby sa mohla identifikovať úroveň ich vývinu. Každéj výtvarnej činnosti prechádzala motivácia, a to formou rozhovoru, pozorovaním rôznych obrázkov, kníh a pod. Ak žiak nemal záujem o výtvarnú činnosť, mohol byť len pozorovateľom, no zo skúsenosti môžeme povedať, že po chvíli každý žiak začal kresliť. Výtvarné práce sú realizované na formáte A4, A3, rôznymi výtvarnými technikami, napr.: kresba farbičkami, voskovkami, tušom, maľba akvarelovými a temperovými farbami, kolorovaná kresba. Žiaci si sami mohli vybrať akou technikou budú pracovať.

Každý z týchto žiakov nakreslil 3 práce, a to ľudskú postavu, strom, dom. Pri analýze niektorých prác uvádzam na porovnanie aj 2 až 3 práce jedného žiaka. Umožňuje to lepšie poukázať na zhodnosť alebo rozdielnosť znakov, v jednom prípade aj istý kvalitatívny posun výtvarného prejavu žiaka. Prieskum prebiehal počas viacerých hodín, nakoľko sa jedná o žiakov vo variante B a ich schopnosť sústredenia je veľmi krátkodobá.

Všetky kresby som posudzovala z hľadiska projektívneho a vývinového. Pri všetkých prácach som sa zamerala na priebeh a komentovanie práce jednotlivca buď samostatne alebo na základe otázok. Pozorovala som sústredenie sa žiakov na činnosť, držanie ceruzy, používanie gumy, voľbu výtvarnej techniky i celkové správanie sa dieťaťa počas kreslenia. Pri práci bola potrebná aj pomoc asistenta. Najmä v úvode a v závere vyučovacej hodiny pri príprave a odkladaní výtvarných pomôcok. Témy i samostatná práca žiakov veľmi zaujala, pracovali s nadšením a radosťou, čo sa odzrkadlilo aj na ich

kresbách, ktoré môžeme vidieť v prílohách. V prílohách uvádzam aj fotografie priamo z hodín výtvarnej výchovy, počas ktorých boli žiaci diagnostikovaní.

Aby učiteľ vedel správne stanoviť cieľ a metódy práce, veľmi dôležité je poznanie pedagogických dokumentov týchto žiakov. Učiteľ musí mať poznatky o zdravotnom stave žiaka, o prekonaní rôznych chorôb i o aktuálnom zdravotnom stave žiaka. Získané poznatky umožňujú voľbu adekvátnych prístupov k žiakovi.

3.2 Pedagogická diagnostika žiakov ako súčasť kazuistiky

V tejto kapitole sa venujem a podrobne opisujem kazuistiky troch žiakov, ktorí na hodinách výtvarnej výchovy prešli vybranými kresbovými testami. V ďalšej kapitole budú tieto kazuistiky doplnené o diagnostiky vyplývajúce z rozborov detských kresieb.

Žiak A

Meno a priezvisko: MR

Vek: 17 rokov

Bydlisko: Duplín 4

Rok školskej dochádzky: deviaty

Žiak vzdelávaný v špeciálnej triede pri ZŠ. Vyučuje sa podľa individuálneho vzdelávacieho plánu v predmetoch matematika a slovenský jazyk. V ostatných predmetoch podľa učebných osnov špeciálnej základnej školy variantu B - vyšší stupeň.

Diagnóza: Je to žiak, ktorého aktuálna úroveň rozumových schopností aj dôsledkom častých epileptických záchvatov je znížená do pásma stredne ťažkej mentálnej retardácie. Žiak zaostáva v oblasti reči, orientácie, vizuomotorickej koordinácie. Je dlhodobo sledovaný na neurologickej a psychologicknej ambulancii s dg. postinfekčnej epilepsie, známky LMD, je farmakorezistentný. 28.04.2004 mu implantovali stimulátor n. vagus.

RODINNÁ ANAMNÉZA

Žiak pochádza s neúplnej rodiny. Práve v tomto období, v máji mu pri autonehode zomrela mama. Je to udalosť, ktorá veľmi zasiahla do života celej rodiny. Bádať to aj na správaní žiaka a očakávame, že sa to odrazí aj na jeho výtvarnom prejave. Žiak má dvoch súrodencov, o rok staršieho brata, o tri roky mladšiu sestru. Otec pracuje v zahraničí. S rodinou v spoločnej domácnosti žije aj babka, ktorá sa o chlapca stará a pomáha mu. Bývajú na dedine v rodinnom dome, celá rodina žiaka veľmi podporuje, pomáha mu a majú ho radi.

OSOBNÁ ANAMNÉZA

Žiak nenavštevoval MŠ. Povinnú školskú dochádzku mal pre zlý zdravotný stav odložený o 1 školský rok. 1. 9. 2003 nastúpil do bežnej triedy ZŠ a bol vzdelávaný podľa individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu. 1. stupeň ZŠ ukončil v roku 2007. Prvého septembra 2007 nastúpil do špeciálnej triedy ZŠ, ktorú navštevuje dodnes. Jeho vyučovací proces je často narušovaný zlým zdravotným stavom. Trpí častými a intenzívnymi EPI záchvatmi, po ktorých nastáva výrazné zabúdanie už naučeného a je potrebné vrátiť sa k osvojovaniu si učiva od začiatku. Pri učení je nesamostatný vyžaduje si pomoc a opakovaný výklad, v čase pred záchvatom je občas veľmi tvrdohlavý a nechce rešpektovať pokyny. Pri učení je veľmi silným motivačným prvkom počítač a výučbové programy.

AKTUÁLNY STAV

Psychický stav a vývin osobnosti

Sociálna a školská adaptabilita: sociálny kontakt nadväzuje bez väčších problémov, pôsobí priateľsky, je zhovorčivý a usmievavý.

Rečový a písomný prejav: Má oneskorený rečový vývin, rozumie a komunikuje po slovensky. Pretrváva dyslalická výslovnosť aj z toho dôvodu je rečový prejav menej zrozumiteľný, má agramatické vyjadrovanie. Písomný prejav neúhľadný, grafémy nemajú požadovaný tvar.

Úroveň myslenia: Myslenie názorno-konkrétne, výraznejšie zaostávajú vyššie analyticko-syntetické procesy myslenia. Čoraz častejšie sa mu opakujú epi záchvaty, ktoré výrazne oslabujú pamäť, vymazávajú sa pamäťové stopy.

Pozornosť: Rozptýlená, rýchlo ochabujúca, sústredená len krátkodobo.

Pamäť: Akustická a zraková pamäť rozvinutá dostatočne, sluchová a optická analýza a syntéza s nepresnosťami.

Záujem o učenie: Má ťažšie osvojovanie učiva, potrebuje opätovný individuálny výklad, stály dozor a opakovanie. Uchováva si niečo z osvojeného v pamäti.

Emocionalita: Po prekonaní záchvatového obdobia citovo nestály a nevyrovnaný.

Vôľové vlastnosti: Celkovo slabá vôľa, nerozhodnosť, ovplyvniteľnosť.

Manuálne zručnosti: Manuálne je zručný, má záujem naučiť sa niečo nové. Izolované pohyby vykonáva presne, pohotovo a účelovo, s koordináciou pohybov, najmä vizuo-motorických, menšie problémy.

Správanie: Jeho správanie je veľmi dobré. Je tichej a milej povahy. Vadí mu hluk a nedokáže sa sústrediť a pracovať v hlučnom prostredí. Má rád samotu a v kolektíve je pomerne utiahnutý, nakoľko mu spolužiaci kvôli rečovému hendikepu veľmi slabo rozumejú.

Zájmy: Má rád výchovné predmety. Rád počúva už známe piesne, rád maľuje, modeluje. Zaujímajú ho didaktické cvičenia M. Montessori, úspešný najmä pri cvičeniach praktického života a zmyslovej výchovy. Obľúbenou činnosťou sú skladačky puzzle.

Stav školských vedomostí a zručností

Čítanie: Aktuálna úroveň čitateľských zručností a návykov výrazne oneskorená. Žiak pozná všetky hlásky, ktoré spája do slabík, syntéza do slov zlyháva. Čítacie tempo pomalšie.

Písanie: Písomný prejav po technickej a grafickej stránke zaostáva. Pri písaní preferuje pravú ruku. Píše na základe vizuálneho podnetu – odpisuje a prepisuje z učebnice. Grafický prejav pôsobí neúhladne.

Matematika: Žiak ovláda číselný rad mechanicky vzostupne do 20. Porovnáva, sčítuje, odčítuje v danom obore. Na riešenie úloh potrebuje relatívne dlhý čas, pomáha si prstami. Má osvojené tvary čísel a numerických znakov.

Vecné učivo: Rád sa učí o prírode, pozná niektoré stromy, kvety, zvieratá. Orientuje sa v ročných obdobiach. Preberá učivo pre 3. ročník ŠZŠ.

Telesná výchova: Vyžaduje si individuálny prístup a veľmi správnu motiváciu. Zvládne len jednoduché cviky. Má rád loptové hry. Obľubuje aj zdravotné prechádzky.

Prvky VV: Je to jeho najobľúbenejší predmet. Rád sa hra s farbami, kreslí a modeluje. Teší sa každej novej výtvarnej činnosti, po prežití poslednej ťažkej udalosti, viditeľné zmeny vo výtvarnom prejave, ktorými sa budeme pri popisovaní kresbových testov podrobne zaoberať.

Prvky HV: Obľubuje počúvať známe piesne, no nemá rád hlučnú hudbu.

ILS: Navštevuje. Pravidelne navštevuje klinickú logopédiu.

Skupinová LS - dychové, artikulačné, fonačné cvičenia a cvičenia na rozvoj pasívnej a aktívnej slovnej zásoby.

Pracovné vyučovanie: Je manuálne nezručný, má rád prácu na záhrade, no zvládne len jednoduchšie práce.

PROGNÓZA

KRÁTKODOBÁ: Rozvoj zručností nevyhnutných pre nácvik čítania, písania a počítania. Obohacovanie slovnej zásoby a komunikačných schopností. Rozvoj jemnej i hrubej motoriky pomocou cvičení praktického života a využitím didaktického materiálu M. Montessori.

DLHODOBÁ: Podľa možnosti zaradiť do výchovno-vzdelávacieho procesu cvičenia na rozvoj jednotlivých poznávacích funkcií: zrkové vnímanie, orientácia v čase a priestore,

vizuomotorika, pamäť a pozornosť. Nad'alej je potrebná spolupráca rodiny a školy, pedagogicko-psychologickej poradne, lekárov a logopéda.

Žiak B

Meno a priezvisko: MP

Vek: 16 rokov

Bydlisko: Malá poľana 77

Rok školskej dochádzky: deviaty

Žiačka vzdelávaná v špeciálnej triede pri ZŠ. Vyučuje sa podľa individuálneho vzdelávacieho plánu v predmetoch matematika a slovenský jazyk. V ostatných predmetoch podľa učebných osnov špeciálnej základnej školy variantu B – vyšší stupeň.

Diagnóza: žiačka s Downovým syndrómom, v kombinácii s mentálnou retardáciou ľahkého stupňa, oneskorený psychomotorický vývin, reč dyslalická s výraznou zajakavosťou, strabizmus konvergens (škúlenie dovnútra) visus s korekciou.

RODINNÁ ANAMNÉZA

Žiačka pochádza z málo podnetného a sociálne znevýhodneného prostredia, čo v kombinácii s mentálnym postihnutím vedie k výraznému zaostávaniu. Preto pre prácu je potrebná zvýšená motivácia a neustála podpora dieťaťa. Žije v neúplnej rodine. Rodičia sú rozvedení. Býva s mamou v rodinnom dome na dedine. Spolu s nimi žije v jednej domácnosti aj jej starší brat (18 rokov) a matkin druh. S otcom sa nestretáva, dobre vychádza s bratom, no nemá rada matkinho priateľa. Odkedy býva s nimi v spoločnom dome, žiačka chodí do školy často podráždená, unavená a s jej slovného vyjadrenia vieme, že ju núti doma pracovať a pomáhať pri rôznych domácich prácach. Nemá vytvorené dobré podmienky pre domácu prípravu na vyučovanie. Mama sa jej dostatočne nevenuje, čo je badateľné aj vo vyučovacom procese

OSOBNÁ ANAMNÉZA

Žiačka sa narodila ako druhé dieťa v poradí. Priebeh tehotenstva matky bol bez komplikácií. Pôrod bol včasný, hlavičkou. Bola v inkubátore. V detstve ju dlho trápil nepokojný spánok a nočný plač spojený s pomočovaním, ktoré pretrvávalo až do 10 rokov. Občas má problémy s hygienou po stolici.

Nenavštevovala MŠ. Po ročnom odklade povinnej školskej dochádzky prekonala počiatkové problémy s adaptáciou v škole. Zo začiatku školskej dochádzky boli časté úteky z triedy, bála sa nových činností a bola veľmi nedôverčivá. Je hlučná, pri vyjadrovaní používa často zvýšený tón, načo ju treba upozorniť, ale má to z domáceho prostredia. Pri nazlostení vedome používa vulgarizmy. Mala problémy so sebaobsluhou, neupravený zovňajšok, pravidelne jej zostávali zvyšky jedla na šatách. Toho času možno

badat' veľké zmeny k lepšiemu. Nastalo aj zlepšenie v oblasti sebaobsluhy, správania sa v škole a na verejnosti.

AKTUÁLNY STAV

Psychický stav a vývin osobnosti

Sociálna a školská adaptabilita: V škole sa už cíti dobre a sociálny kontakt nadväzuje bez väčších problémov.

Rečový a písomný prejav: Oneskorený rečový vývin, slabá slovná zásoba, reč dyslalická, prítomná zajakavosť, miestami až nezrozumiteľná, agramatické vyjadrovanie. Pojmovo chudobná. Zaostáva 3-5 roky za normou, úroveň reči nezodpovedá veku.

Úroveň myslenia: Konkrétne-názorné, úroveň myslenia je nízka a povrchná.

Pozornosť: Úroveň pozornosti nízka, vedome sa dokáže sústrediť len na krátky čas.

Pamäť: Vizuálna, sluchová, motorická (zmiešaná), mechanická, neustálená. Oslabená chápanosť i schopnosť zapamätať si. Zapamätá si rýchlejšie z matematiky, ťažšie z čítania.

Záujem o učenie: Ťažšie osvojenie učiva, potrebuje opätovný individuálny výklad, stály dozor a opakovanie. Uchováva si niečo z osvojeného v pamäti.

Emocionalita: Citovo nestála, nevyrovnaná, badat' u nej prvky náladovosti.

Vôľové vlastnosti: Celkovo slabá vôľa, nerozhodnosť, ovplyviteľnosť.

Manuálne zručnosti: Manuálne nezručná, nesamostatná, úspešná v hrubých prácach. Zaujíma ju len úzky okruh činnosti, tie ktoré ju nebavia odmieta vykonávať.

Správanie: Zmysel pre česťnosť, veľmi priateľská (ku kamarátom priveľmi dôverčivá), rada sa predvádza. Nestálosť v správaní. Nadmerná citlivosť na vonkajšie podnety. Lenivosť. Veľmi labilná koncentrácia pozornosti.

Zájmy: Sú rozmanité, povrchné, rýchlo sa meniace. Rada kreslí a má radosť z práce v kuchynke.

Stav školských vedomostí a zručností

Čítanie: Abeceda nie je zvládnutá, neosvojené všetky písmená. Slabikuje, kratšie slová prečíta bez slabikovania. Chápe obsah čítaného textu. Preberá učivo z učebnice 2. roč. ŠZŠ-2. časť.

Písanie: Vie napodobniť tvar, odpisuje písmo písané, prepisuje z tlačeného na písané. Píše podľa nápovede individuálnym tempom.

Matematika: Číselné pojmy do 20 ovláda dobre, pomaly si osvojuje číselný rad do 100. Počíta podľa názoru a spamäti. Používa čiastočne úsudok. Preberá učivo pre 3. ročník ŠZŠ, 2.časť. Pri riešení úloh koná unáhle, príklad vyrieši správne, napíše nesprávny výsledok.

Vecné učivo: Má zníženú orientáciu v meste, vie sa pohybovať iba v blízkom okolí, vie sa orientovať v škole, pozná spolužiakov, ročné obdobia. Preberá učivo pre 3. ročník ŠZŠ.

Telesná výchova: Nemá rada pohyb, ani hodiny telocviku. Nevykonáva správne telovýchovné úkony. Je lenivá a často potrebuje zvýšenú a správnu motiváciu na hodinách telesnej výchovy. Vyžaduje si individuálny prístup. Svalstvo dolných končatín je sčasti spastické, chodí po špičkách. Nerada behá, nemá rada cviky na rebrinách. Bojí sa vykonávať sezónne činnosti: sánkovanie, korčuľovanie.

Prvky VV: Teší sa novej činnosti, ale dlho to netrvá. Správne rozlišuje farby a vie ich aj správne použiť. S pribúdajúcim vekom má dlhšiu trpezlivosť a niektoré svoje práce aj dokončí.

Prvky HV: Nejaví veľký záujem o hudbu. Rada počúva hru na hudobnom nástroji. **ILS:** Navštevuje. Chodí aj ku klinickej logopedičke.

Skupinová LS - dychové, artikulačné, fonačné cvičenia a cvičenia na rozvoj pasívnej a aktívnej slovnej zásoby.

Pracovné vyučovanie: Je manuálne nezručná, úspešná v hrubých prácach, jemná motorika zaostáva za normou. Práca ju zaujme, ale dlho nevydrží, rýchlo ochabne.

PROGNÓZA

KRÁTKODOBÁ: S prihliadnutím na rodinnú a osobnú anamnézu a aktuálny stav vedomostí a zručností predpokladáme, že dôjde k miernemu zlepšeniu v oblasti čítania, písania i numerického počítania. Rozvíjať zrakovú a sluchovú diferenciaciu, analýzu a syntézu. Dbať na celkový rozvoj reči a slovnej zásoby, koncentrácie pozornosti. Zlepšenie môže nastať aj v oblasti jemnej motoriky, ale nie na požadovanú úroveň.

DLHODOBÁ: Nepredpokladáme, že žiačka po skončení školskej dochádzky bude vo vzdelávaní pokračovať na odbornom učilišti. Jej konanie je občas nevyspytateľné, koná bez zábran a nie je schopná zaradiť sa do spoločnosti bez pomoci a dohľadu inej osoby. Pravdepodobne nebude schopná zaradiť sa do pracovného prostredia, pretože práca ju zaujme, ale dlho pri nej nevydrží a nedokončí ju. Úspešná je len v hrubých prácach.

Žiak C

Meno a priezvisko: DS

Vek: 13 rokov

Bydlisko: Pod Laščíkom 1189/14, 09101 Stropkov

Rok školskej dochádzky: šiesty

Žiačka vzdelávaná v špeciálnej triede pri ZŠ. Vyučuje sa podľa individuálneho vzdelávacieho plánu v predmetoch matematika a slovenský jazyk. V ostatných predmetoch podľa učebných osnov špeciálnej základnej školy variantu B - stredný stupeň.

Diagnóza: Mentálna retardácia ľahkého stupňa v kombinácii s poruchami sluchu. Obojstranná percepčná strata sluchu v.s. ťažkého stupňa.

RODINNÁ ANAMNÉZA

Žiačka pochádza s úplnej rodiny, no z málo podnetného prostredia. Má jednu mladšiu sestru, ktorá má tu istú diagnózu, najmladší brat zomrel pri pôrode. Spolu s nimi žije v jednej domácnosti ešte aj babka - otcova matka a babkina sestra, ktorá je slepá. Rodičia sa dieťaťu venujú po materiálnej stránke, no príprave na vyučovanie neprikladajú dôležitosť. Nemá vytvorené dobré podmienky pre domácu prípravu na vyučovanie.

OSOBNÁ ANAMNÉZA

Žiačka sa narodila v poradí ako prvé dieťa. Priebeh tehotenstva matky bol bez komplikácií. Nenavštevovala MŠ. Na základe špeciálnopedagogického vyšetrenia do školy nastúpila až po ročnom odklade. Sociálna adaptácia v škole bola u žiačky veľmi dobrá. Žiačka si rýchlo našla nových kamarátov a v triede je obľúbená. Chodí pekne a čisto oblečená, vie sa o seba sama postarať a dodržiava hygienické návyky. V práci je niekedy povrchná až lenivá. Často ju treba napomínať, aby za sebou upratala vyučovacie pomôcky.

AKTUÁLNY STAV

Psychický stav a vývin osobnosti

Sociálna a školská adaptabilita: Adaptovala sa veľmi dobre, sociálny kontakt nadväzuje bez väčších problémov, je priateľská a obľúbená medzi spolužiakmi.

Rečový a písomný prejav: Rečový prejav má chudobný (ako dôsledok nedoslýchavosti), dieťa počuje len pomocou načúvacieho aparátu. Reč je silne dyslalická, miestami ťažšie zrozumiteľná. Slovná zásoba v slovenskom jazyku slabá, nakoľko doma komunikujú rómskym jazykom.

Úroveň myslenia: V myslení prevláda názorno-konkrétna zložka, úroveň myslenia je nízka a povrchná.

Pozornosť: Rozptýlená, sústredená len krátkodobo.

Pamäť: Pamäťové možnosti nie sú dostatočne rozvinuté.

Záujem o učenie: Ťažšie a pomalé osvojovanie učiva, potrebuje opätovný individuálny výklad, stály dozor a opakovanie.

Emocionalita: Emocionálne nezrelá, extrovertovaná, výchovne zvládnuteľná.

Vôľové vlastnosti: Celkovo slabá vôľa, nerozhodnosť, ovplyvniteľnosť.

Manuálne zručnosti: Manuálne zručná, nesamostatná, úspešná len v činnostiach, ktoré ju zaujímajú.

Správanie: Veľmi priateľská a rada pomôže slabším spolužiakom. K činnostiam, ktoré ju nezaujímajú je odmietavá až trucovitá.

Záujmy: Má rada výchovné predmety, rada kreslí, modeluje baví ju práca s farbami, čo vidieť aj na jej výtvarných prácach. Rada spieva a tancuje, dokázala nacvičiť tanec, s obľubou počúva hudbu, aj napriek svojmu sluchovému hendikepu.

Stav školských vedomostí a zručností

Čítanie: Pozná už celú abecedu. Dokáže prečítať súvislý text, no jej výslovnosť je veľmi zlá a miestami až nezrozumiteľná.

Nie vždy chápe obsah čítaného textu. Preberá učivo z učebnice 4. roč. ŠZŠ.

Písanie: Lateralita vyhranená. Vie prepísať tlačenú aj písanú podobu textu, no nezvláda zapísať diktovaný text. V jej prepise je množstvo chýb. Nie všetky písmená majú požadovaný tvar.

Matematika: Ovláda príklady sčítania a odčítania v obore do 100, nevie pracovať samostatne, s pomocou učiteľa zvládne aj jednoduché slovné úlohy. Počíta podľa názoru a pamäti. Preberá učivo pre 4. ročník ŠZŠ.

Vecné učivo: Vie sa orientovať v meste aj v blízkom okolí. Do školy chodí sama a do prevádzky aj svoju mladšiu sestru. Ovláda ročné obdobie, mesiace v roku, dni v týždni. Preberá učivo pre 3. ročník ŠZŠ.

Telesná výchova: Má rada hodiny telocviku, no obľubuje len niektoré aktivity. Potrebuje správnu motiváciu a povzbudenie. Baví ju aj sezónne športy: sánkovanie, korčuľovanie.

Prvky VV: Hodiny výtvarnej výchovy sú jej najobľúbenejšie. Rada maľuje, kreslí, modeluje, vystrihuje. Obľubuje pracovať vodovými farbami, o čom svedčia aj jej výkresy.

Prvky HV: Má rada tieto činnosti najmä hudobno-pohybové hry, hru na hudobnom nástroji. Aj napriek svojmu sluchovému hendikepu rada sa zapája do tanca, cíti hudbu, čo sa odráža aj v jej pohybových kreáciách. Spontánne sa teší.

ILS: Navštevuje. Navštevuje aj klinickú logopédiu.

Skupinová LS - dychové, artikulačné, fonačné cvičenia a cvičenia na rozvoj pasívnej a aktívnej slovnej zásoby.

Pracovné vyučovanie: Je manuálne zručná, no nie vždy sa jej chce pracovať. Odmieta prácu v záhrade, radšej pracuje v kuchynke. Zvládne aj jednoduché jedlá a vidno, že pomáha aj doma pri varení.

PROGNÓZA

KRÁKODOBÁ: S prihliadnutím na rodinnú a osobnú anamnézu a aktuálny stav vedomostí a zručností predpokladáme, že nastane zlepšenie v oblasti čítania, písania i numerického počítania. Obohacovať slovnú zásobu, komunikačné zručnosti a porozumenie pojmov. Rozvoj jemnej i hrubej motoriky pomocou cvičení praktického života a využitím didaktického materiálu M. Montessori. Rozvoj jednotlivých poznávacích funkcií: zrakové vnímanie, orientácia v čase a priestore.

DLHODOBÁ: Pravidelná príprava na vyučovanie. Naďalej je potrebná spolupráca rodiny a školy, pedagogicko-psychologickej poradne a logopéda.

3.3 Analýza detských kresbových testov a doplnok kazuistiky o výsledky vyplývajúce z testov

Táto podkapitola je venovaná analýze detských kresieb. U každého žiaka hodnotím tri testy a to: test kresby ľudskej postavy, test kresby stromu a test kresby domu. Podrobne tu rozoberám jednotlivé znaky výtvarného prejavu žiakov. Všímam si hlavné osobitosti, ktoré sú typické pre žiakov s mentálnym postihnutím. Na základe týchto troch testov tvorím doplnky ku kazuistikám, ktoré svojím podrobným rozborom spresňujú a dopĺňajú diagnostiku žiakov.

Žiak A

Diagnóza: Je to žiak, ktorého aktuálna úroveň rozumových schopností aj dôsledkom častých epileptických záchvatov je znížená do pásma stredne ťažkej mentálnej retardácie. Zaostáva v oblasti reči, orientácie, vizuomotorickej koordinácie. Má vyhranený atypický výtvarný prejav, ktorý bol už niekoľkokrát ocenený na rôznych výtvarných súťažiach určených pre mentálne postihnutých. Žiak prešiel aj veľmi ťažkým životným obdobím, pri autonehode pred 5 mesiacmi mu zomrela mamka, čo veľmi poznačilo jeho správanie a odrazilo sa to aj na výtvarných prácach. Má 17 rokov.

Test kresby ľudskej postavy Príloha A 1- marec, s.34, A 1.1- máj, s.34,

Dôsledkom vážneho zdravotného stavu má tento žiak veľmi vysokú absenciu. Preto aj jeho výtvarné práce sú kreslené vo väčšom časovom odstupe. Všetky výkresy sú nakreslené jednou technikou – kolorovaná kresba a kresba tušom. Je to žiak, ktorý pri práci potrebuje ticho, a preto sa stalo aj to, že ak boli spolužiaci hluční odmietol kresliť. Obidve kresby ľudskej postavy (príloha A1, A1.1) sú si veľmi podobné, rozdiel je vo farbe. Kresba, ktorú nakreslil v marci je farebná a tá druhá, ktorá bola nakreslená po tragickej udalosti je čierno-biela. Žiak približne mesiac a pol odmietal používať pri kreslení farby a pracoval len tušom. Jeho výtvarný prejav z formálneho hľadiska narúša porucha jemnej motoriky a svalovej koordinácie. Preto čiary vedené pierkom a tušom sú často kostrbaté a pôsobia roztržito. Žiak pri kreslení ľudskej postavy kreslil sám seba. Na rozdiel od žiačky B, ktorá počas kreslenia odmietala rozprávať, on hovoril stále čo kreslí a prečo to tak maľuje. Svoje postavy nakreslil vždy do stredu výkresu a využil celú plochu papiera. Dôležitá je tvár, ktorej nechýbajú oči a ústa, nos na výkrese (príloha A1.1) chýba. Zvláštnym spôsobom sú nakreslené vlasy a uši. Trup je vždy obdĺžnik, na ktorý pripája horné a dlhé dolné končatiny. Pozornosť na kresbe vzbudzujú prsty pôsobiace ako ornamenty, no vždy s presným počtom. Pracovné tempo tohto žiaka je pomalé, preto na výkresoch chýba pozadie.

Test kresby stromu Príloha A 2 –marec , s.34,

Pri pohľade na túto kresbu stromov mi ako prvé napadne slovo nezvyčajné, originálne, jedinečné. Takáto je kresba stromu tohto žiaka. A zároveň nám podávajú veľké svedectvo o jeho vnútornom „ja“. Zaujímavá je kresba koreňa. Korene reprezentujú pudové stránky osobnosti. Tie, ktoré sa zužujú do zeme reflektujú dobrý kontakt s realitou a pozitívny vývoj. Naopak tie, ktoré sú viditeľné cez pôdu, ako to je aj v prípade tohto žiaka, môžu indikovať psychózu alebo organicitu. Najzaujímavejším detailom na výkrese (prílohe A 2) sú bezpochyby plody, ktoré zaujmú nielen svojím tvarom, veľkosťou ale aj spôsobom akým sú namaľované. Strom je zobrazený na celej ploche výkresu bez pozadia ako aj pri kresbách postáv. Pri pohľade na líniu kresby je viditeľne čitateľné, že u žiaka je narušené jemná motorika, nakoľko čiary sú kostrbaté a nepresné. Aj tento test stromu bol doplnený odpoveďami žiaka, s ktorých sme sa dozvedeli, že sú to stromy, ktoré rastú u nich na záhrade, sú pekné. A on sám chodí oberať jablká.

Test kresby domu Príloha A3 – apríl, s.35, A3.1- jún s.35,

Kresba domu predstavuje vlastný obraz dieťaťa, jeho citovú zrelosť, vyspelosť i kontakt s realitou. Dom je obľúbenou detskou kresbou, lebo sa spája s domovom a pocitom istoty. Žiak zase dom umiestnil na celý výkres a nakreslil veľký dom (príloha A 3, A 3.1). Na dome sú dominantné veľké okná, ktoré sú oči do okolia. Nechýbajú dvere, ktoré reprezentujú vzťah dieťaťa ku kontaktu s inou osobou. Dvere sú namaľované na zeleno, čo symbolizuje nádej. Na strechách v oboch kresbách nechýba komín, ktorý je symbolom tepla. Na výkrese (príloha A3), ktorý žiak nakreslil ešte v apríli a je farebný nechýba slnko a obloha. Tieto dva detaily žiak nakreslil len na tomto výkrese. Kresba domu (príloha A 3.1), ktorá bola namaľovaná až v júni je bezfarebná a detailne chudobnejšia. Žiak svoje práce počas kreslenia komentoval, takže vieme, že nakreslil svoj dom, v ktorom býva, veľmi sa mu páči a je veľký, lebo je ich doma veľa.

Doplnok ku kazuistike vyplývajúci z kresbových testov

Vo výtvarných prácach tohto žiaka sa nachádza veľa osobitostí, ktoré sú príznačné pre výtvarný prejav žiakov s mentálnym postihnutím. Ako uvádza Valachová (2005) je to chýbanie súvislostí medzi zobrazovanými javmi, niekoľko násobné opakovanie kresby naučených obrázkov, kresba postáv bez pohybu a pod. Vo výtvarnom prejave tohto žiaka je viditeľne narušená jemná motorika, čiary tušom sú vedené nepresne, sú prerušované a kostrbaté. V porovnaní s výtvarnými prácami žiačky B sú farebne ale aj obsahovo chudobnejšie. Každé kreslenie tohto žiaka bolo sprevádzané komentovaním, preto sme sa vždy dozvedeli nielen to, čo žiak kreslí ale aj ako sa má, na čo myslí a aké sú jeho pocity. Každá výtvarná činnosť vyvolala u žiaka vždy uvoľňujúci účinok a po dokončení práce pocit uspokojenia, že som niečo dobré urobil. Žiak sa nedokázal vždy sústrediť a kresliť celú hodinu, no každú svoju prácu považuje za dokončenú. Vo vývine výtvarného prejavu v populácii mentálne postihnutých rozhoduje nie chronologický ale mentálny vek a úroveň postihnutia mentálnych funkcií. Potvrdzujú to aj práce tohto žiaka, ktorý má 17 rokov, no výtvarný prejav ja úrovni 6-7 ročných detí.

Žiak B

Diagnóza: Je to žiačka s Downovým syndrómom, v kombinácii s mentálnou retardáciou ľahkého stupňa, oneskoreným psychomotorickým vývinom a s výraznou zajakavosťou. Má 17 rokov, deviaty rok školskej dochádzky.

Test kresby ľudskej postavy Príloha B1- apríl, s.36,

V kresbe ľudskej postavy veľmi často platí, že žiak nakreslí postavu, s ktorou sa sám identifikuje. Platí to aj v kresbe postavy tejto žiačky. Nakreslila seba, ako by chcela vyzerat'. Preto má postava dlhé vlasy, po ktorých žiačka túži. Vlasy sú nápadné svojim tvarom a smerom. Dôležitá pre diagnostiku je tvár, jej črty a zobrazenie detailov. Žiačka nakreslila jednoduché oči, ústa a atypický nos. Zaujímavý tvar majú horné a dolné končatiny. Ruky sú veľmi tenké a vyrastajú priamo z hlavy, majú dekoratívne zakončenie v podobe prstov. Krk a uši postave chýbajú, no je tu množstvo znakov typických pre mentálne postihnutých jedincov. Na prílohe B1 stereotypia – opakovanie naučených prvkov (kvety na šatách), postavy bez pohybu, výskyt bizarností, ktoré sú v tomto prípade závažnejšieho stupňa (4 žlté slniečka v každom rohu výkresu a 2 modré slniečka na tom istom výkrese). Kresba neobsahuje správnu koordináciu nakreslených prvkov (kvety zobrazené v rade nad sebou). Dôležité sú šaty, ktoré sú krásne farebné a zdobené kvetmi. Žiačka je práve vo veku (17) kedy prechádza výraznými fyziologickými a psychickými zmenami a chce sa páčiť sebe aj okoliu. Zmeny nastali aj v jej správaní, je citlivejšia, na mnohé veci reaguje podráždene a neprimerane. Všetky svoje kresby rada dopĺňala aj slovné, preto sme sa vždy dozvedeli čo chce nakresliť, ako sa jej darí, či je spokojná so svojou prácou.

Test stromu Príloha B 2 – máj, s.36,

Kresba stromu symbolizuje vlastný obraz dieťaťa. Žiačka nakreslila najskôr malý strom v pravo, o potom veľký strom po ľavej strane. Podľa Baumovho testu kresba „vľavo“ je

vzťahom k introverzií, minulosti, návratu a vzťahu k matke. Táto žiačka aj keď má 17 rokov, medzi ňou a mamou je silné puto, je závislá od matkinej starostlivosti. Konáre žiačka nakreslila dlhé a tenké, veľmi podobné ako horné a dolné končatiny pri kresbe postáv. Uždil upozorňuje, že u žiakov s mentálnym postihnutím sa pri kresbe listnatého stromu automaticky objavia plody. Aj táto žiačka ich nakreslila. A to vždy na konci každého konára. Dobre organizované a tvarované konáre sú znakom flexibility. S odpoveďí na konci kresby sme sa dozvedeli, že je to strom, ktorý rastie u nich v lete doma na záhrade.

Test domu Príloha B 3 – máj, s.36, B 3.1 – jún, s.37,

Kresba domu sa u žiakov veľmi často spája aj s reflexiou rodičovského domova a je obľúbenejšia u mladších žiakov. U starších detí je dom už zriedkavejší a súvisí to aj s väčšou nezávislosťou dieťaťa na rodine v staršom veku. No mentálne postihnutých žiakov táto téma stále zaujíma, čo nám len potvrdzuje ich závislosť na niekom a neschopnosť sa osamostatniť. Žiačka obidve kresby domu situovala na celý výkres. Domy sú si podobné, líšia sa len malými detailami. Domy majú veľa okien, ich umiestnenie najmä na výkrese B3 je nelogické (sú aj tam, kde majú byť dvere). Dvere reprezentujú schopnosť dieťaťa ku kontaktu s inou osobou. Na týchto prácach dvere nechýbajú, no na výkrese (príloha B 3.1) sú veľmi malé. Stena a jej hrúbka nám hovorí o sile ega dieťaťa. Ak sú steny tenké, ego je krehké a zraniteľné, čo nám len potvrdzuje jednu z vlastností autorky týchto prác. Na obidvoch prácach nechýba komín a upozorňujem na výkres (príloha B 3.1), kde sa ho žiačka snažila nakresliť, aj keď už nebolo kde. Pozornosť si zaslúžia aj strechy domov. Na výkrese (príloha B 3.1) je strecha pekne vyšrafovaná, na výkrese (príloha B 3) je farebne členená, doplnená nelogickou kresbou stromov.

Doplnok ku kazuistike vyplývajúci s kresbových stromov

Vo výtvarnom prejave tejto žiačky je množstvo znakov, ktoré nám potvrdzujú jej diagnózu a upozorňujú na množstvo ďalších dôležitých javov. O narušení jemnej motoriky svedčia línie kresby, ktoré sú neisté, prerušované a kostrbaté. Kresby obsahujú množstvo detailov, ktoré sú zarážajúce, nemajú význam a opodstatnenie, ako napríklad: 4 slnka v jednej kresbe, kvety nakreslené v rade nad sebou, modré slnka, stromy na streche, okná na zemi, ruky vyrastajúce z hlavy. Táto žiačka je práve v období plnom psychických a fyzických zmien, často reaguje podráždene a je náladová. Na mnohých hodinách výtvarnej výchovy odmieta kresliť, no nikdy som ju nenútili pracovať na silu. Viackrát sa stalo, že po pár minútach si sama pripravila pomôcky a začala kresliť. Jej nálada sa zlepšila a zmenilo sa aj jej správanie. Kresba a práca s farbami na ňu pôsobili upokojujúco až relaxačne. Počas svojej výtvarnej činnosti nikdy nepoužila gumu a s každou prácou bola vždy spokojná. Pri práci rada rozprávala a odpovedala na také otázky, ktoré inokedy odmieta. Aj takýmto spôsobom som sa mohla dozvedieť, prečo prišla do školy nazlostená, čo sa u nich doma včera udialo, nakoľko pochádza z nie najlepšieho sociálneho prostredia. Každý učiteľ je povinný pomáhať svojim žiakom, no najskôr ich musí dobre poznať. Jedným zo spôsobov ako nahl'adnúť do duše žiaka je aj správne zvolená výtvarná činnosť.

Žiak C

Diagnóza: Mentálna retardácia ľahkého stupňa v kombinácii s poruchami sluchu. Obojstranná percepčná strata sluchu v.s. ťažkého stupňa. Žiačka má 13 rokov a túto triedu navštevuje 6. rok. Za posledné dva roky sa jej výtvarný prejav výrazne zlepšil a začala používať farby súvisiace so skutočnosťou. Žiačka bola zo všetkých v triede najproduktívnejšia a každú svoju prácu kreslila s nadšením a radosťou.

Test kresby ľudskej postavy Prílohy C 1-marec, s.38, C 1.1-marec, s.38, C1.1.1-máj, s.38,

Vo všetkých kresbách ľudskej postavy vždy kreslila samu seba, ako by chcela vyzerat'. Kresby postáv sú si veľmi podobné, badateľná tvarová stereotypia. Vo farbách to už neplatí, vždy sú iné a vyjadrujú momentálnu náladu. V kresbe postavy dominuje hlava. Je neprimerane veľká k ostatným častiam tela. Ako uvádza Kopittz, s vekom dieťaťa pribúda v kresbe aj viac detailov. Pre diagnostiku je dôležitá tvár. Tá má vo všetkých kresbách postáv vždy rovnakú podobu. Dominujú výrazné oči, veľký nos tvar S, červené ústa. Dôležité sú vlasy, ktoré nechýbajú ani jednej postave. Žiačka ich má v skutočnosti pekné, dlhé a kučeravé a takto ich nakreslila aj svojim postavám (najmä príloha C1.1.1). Zaujímavým detailom sú náušnice, no uši chýbajú. Zdôrazňujem ide o žiačku s obojstrannou percepčnou stratou sluchu, ktorá ani na jednej z 9 postáv nenakreslila uši, a jej kresby sú plné iných detailov (kvety, slniečko, obláčik). Ani jednej postave nechýba krk. Zvláštnu pozornosť si zaslúžia horné a dolné končatina. Ruky sú veľmi krátke odstavajúce od tela, akoby to boli len dlane, na ktorých sú najčastejšie 3 prsty. Niektoré nakreslené postavy majú iný počet prstov na ľavej ruke ako na pravej. Nohy žiačka nakreslila také malé, že sú to skôr topánky a na všetkých kresbách úplne rovnaké a smerujúce doľava. Aj keď tieto 3 kresby ľudských postáv vznikali len v 3-mesačnom časovom odstupe, vidíme, ako sa zlepšil výtvarný rukopis tejto žiačky. Na výkrese (príloha C1) nám chýba pozadie a na výkrese (príloha C1.1.1) žiačka približne za ten istý čas nakreslila niekoľko postáv aj s pozadím (obloha, slnko kopec, tráva, kvety).

Test stromu Príloha C 2- apríl, s.39, C 2.1- máj, s.39,

Kresba stromu je na symbolickej úrovni seba samého. V kresbe stromu dieťa nevedome selektuje z množstva stromov, ktoré kedy videlo a najviac mu utkvelo v pamäti. Z kresieb tejto žiačky sa dá vyčítať, že už rozoznáva strom listnatý, ktorý žiaci najčastejšie kreslia s plodmi (ako je to aj u tejto žiačky) a ihličnatý. Ihličnaté stromy sa vždy v detských predstavách spájajú s Vianocami. Kresba stromu (príloha C 2.1) bola realizovaná v máji, aj napriek tomu pri ihličnatom strome nechýba vianočný darček a hviezda. V spomínanej kresbe môžeme upozorniť na znaky, ktoré Jankovichová považuje za základné prvky výtvarného prejavu mentálne postihnutých, a to výskyt bizarnosti (vianočný stromček s darčekom+slniečko+kvety), stereotypia (opakovanie rovnakých stromov, kvetov). Test bol doplnený aj otázkami: Aký strom si nakreslila? Aké má plody? Aké je práve ročné obdobie? Táto žiačka je veľmi skromná v odpovediach a viac sa dozvieme s jej mimiky a gestikulácie..

Test domu Príloha C 3-máj, s.39, C3.1-jún, s.39,

Pri pohľade na tieto dve kresby domu si pomyslíme, že boli nakreslené na jednej vyučovacej hodine. V skutočnosti ide o rozpätie 2 mesiacov. Aj keď žiačka pracovala vždy inou výtvarnou technikou, kresby sú skoro rovnaké. Kresba farbičkami je pre žiačku jednoduchšia a dokázala nimi nakresliť viac detailov (kvety, záclony na oknách) a výkres je farebnejší. Všetky detaily na dome majú svoju symboliku. Dvere reprezentujú schopnosť dieťaťa ku kontaktu s inou osobou. Na týchto prácach dvere nechýbajú, čo u žiačky len potvrdzuje tú skutočnosť, že je priateľská a nemá problém s nadviazaním vzťahov. Okná sú akési oči do okolia. Táto žiačka ich nakreslila o jedno navyše - akoby mali nahrádzať niečo chýbajúce, u tejto žiačky - sluch. Strecha symbolizuje myslenie a fantáziu. V oboch kresbách je úplne rovnaká a celkom zaujímavo šrafovaná. Na kresbách nechýba komín, ktorý je symbolom tepla vo vzťahoch. Práce sú zaujímavé aj atypickým až nelogickým zobrazením priestoru (strom v úrovni strechy domu).

Doplnok ku kazuistike vyplývajúci z kresbových testov

Výtvarná výchova je jedným z najobľúbenejších predmetov tejto žiačky. Odzrkadlilo sa to aj na jej prácach. Zo všetkých zúčastnených testovaných žiakov pracovala najaktívnejšie a s najväčším elánom a radosťou. Tá jej radosť a pozitívne myslenie je čitateľná aj z farebného prevedenia jej výkresov, no čiastočne to súvisí s jej rómskym pôvodom. Ide o žiačku, ktorá má 13 rokov, no výtvarný prejav zodpovedá úrovni 7 -8 ročného dieťaťa. Na výtvarných prácach sú čitateľné mnohé znaky, ktoré potvrdzujú diagnózu mentálnej retardácie ľahkého stupňa. Ide o znaky, ktoré uvádza Golovinová, - disproporcía (nepomer veľkosti hlavy k trupu a veľkosť dolných a horných končatín), postavy sú zobrazené bez pohybu, ďalej je to stereotypia (kreslenie vždy toho istého už naučeného tvaru), zobrazovací automatizmus, ak žiak kreslí istý motív niekoľkokrát až to odporuje skutočnosti (príloha C 2, C 3-dve slniečka na oblohe). K ďalším znakom, ktoré sa nachádzajú vo výtvarnom prejave tejto žiačky bolo chýbanie súvislosti. Jej kresby neobsahujú správnu koordináciu nakreslených prvkov, žiačka dokázala nakresliť na jednom výkrese (príloha C 2.1) vianočný stromček a slniečko a kvety. Najdôležitejším znakom, ktorý nám potvrdil diagnózu žiačky (obojstranná percepčná strata sluchu) a hlavne upozornil na jej závažnosť sú chýbajúce uši na všetkých postavách (9), ktoré nakreslila. Nezabudla pritom nakresliť náušnice a rôzne iné detaily (prílohy C1, C1.1, C1.1.1). Záver každého kresbového testu patrí dialógu o tom, aby sme sa dozvedeli čo autorka chcela nakresliť, prečo to urobila práve takýmto spôsobom, ako je so svojím výsledkom spokojná. Aj keď táto žiačka bola vo svojich výpovediach veľmi skromná, vždy nám bolo jasné, že je veľmi spokojná so svojím výkonom. A čo je najdôležitejšie, každé maľovanie jej prinieslo radosť a pocit šťastia, s ktorým sa u intaktných žiakov stretávame málokedy.

3.4 Zhodnotenie prieskumu

Prieskum bol realizovaný v špeciálnej triede, variant B na CZŠ sv. Petra a Pavla v Stropkove. Zamerala som sa na výtvarný prejav 3 žiakov rôznej vekovej kategórie, s rôznym druhom a stupňom postihnutia. Každý žiak nakreslil práce na tému test ľudskej postavy, test domu a test stromu.

Cieľom praktickej časti bolo doplniť kazuistiky o diagnózy vyplývajúce z výtvarného prejavu žiakov, ktorý bol testovaný pomocou kresbových testov. Tie mi len potvrdili a upozornili na to, že výtvarný prejav mentálne postihnutých žiakov sa líši od prejavu intaktných žiakov a zároveň nám ponúka množstvo informácií, na základe ktorých môžem povedať, že kresby žiakov s mentálnym postihnutím neobsahujú správnu koordináciu namalovaných prvkov.

Vo všetkých výtvarných prácach je množstvo detailov, ktoré nemajú význam a svoje opodstatnenie použitia. V prácach prevládala stereotypia, niekoľkonásobné opakovanie tých istých naučených prvkov. Kresby postáv boli vždy bez pohybu a ani jeden žiak nenakreslil postavu z profilu. Aj viacerí psychológovia, zaoberajúci sa touto problematikou, zdôrazňujú, že ku kresbe z profilu dospejú len málokto žiaci s ľahkou mentálnou retardáciou. Asi najväčšiu pozornosť si zaslúžia kresby postáv sluchovo postihnutej žiačky, ktorá ani jednej zo svojich postáv nenakreslila uši, no nezabudla na náušnice. Pri pohľade na kresby žiakov vidím, že ich výtvarný prejav z formálneho hľadiska narúša porucha jemnej motoriky a svalovej koordinácie, preto línie sú kostnaté a prerušované. Veľkou výpoveďou o psychickom stave sú aj kresby žiaka, ktorý pred 5 mesiacmi prežil veľkú traumu, a to smrť mamy a prestal pri maľovaní používať farby. Ďalším spoločným znakom všetkých kresieb je jednoduchosť, čo súvisí s chudobnosťou fantázie mentálne postihnutých žiakov. Vo všetkých kresbách je prítomná disproporcija, priestorové nezrovnalosti a zveličovanie foriem. Uždil vo svojich prácach upozorňuje aj na fakt, že mentálne postihnutí žiaci nemajú problém len s vyjadrením tvaru ale aj s používaním farieb a potvrdilo sa to aj pri pohľade na práce našich žiakov. Žiaci skoro vôbec nepoužívali pri kreslení gumu, vždy boli spokojní s tým čo nakreslili, pracovali spontánne a uvoľnene. Každá výtvarná aktivita pôsobila na nich harmonicky až relaxačne. Z otázok, ktoré dopĺňali kresbové testy som sa dozvedela mnohé dôležité informácie, ktoré žiak povie len vtedy ak je uvoľnený a cíti sa príjemne. Všetky výtvarné práce žiakov sú veľmi rôznorodé a každý ich spracoval svojím spôsobom.

Na záver môžem povedať, že prieskum bol opodstatnený a závery vyplývajúce z kresbových testov náležite dopĺňajú pedagogické diagnostiky žiakov. K tomu, aby učiteľ splnil svoje poslanie na vyučovacej hodine je nevyhnutné dokonalé poznanie žiakov. V praktickej časti tejto práce predkladám jeden zo spôsobov ako môže učiteľ výtvarnej výchovy priamo na hodinách využívať kresbové testy a ich analýzy potom uplatniť pri pedagogických diagnostikách lebo výtvarný prejav je jedným zo základných ukazovateľov diagnózy žiaka.

ZÁVER

V tejto práci som sa venovala výtvarnému prejavu žiakov s mentálnym postihnutím a jeho využitím v pedagogickej diagnostike. Výtvarný prejav detí zdravých alebo chorých má vlastnú výpovednú a umeleckú hodnotu. Znaký tohto výtvarného prejavu celkom prirodzene vyplývajú z individuálnej štruktúry dieťaťa. Vo všetkých týchto znakoch sú skryté a nevyzpytované hodnoty o ich tvorcach, ktoré pri kvalifikovanom spracovaní môžeme uplatniť v edukačnej praxi.

Pre výber tejto témy som sa rozhodla aj na základe svojho študijného odboru slovenský jazyk – výtvarná výchova – špeciálna pedagogika a dlhoročnej pedagogickej praxe, ktorej hlavným cieľom je práve výchova a vzdelávanie intaktných ale aj hendikepovaných žiakov. Aby učiteľ vo svojom výchovno-vzdelávacom procese dosiahol cieľ, veľmi dôležité je dobré poznanie žiakov. V práci predkladáme jeden zo spôsobov ako lepšie poznať vlastnosti a osobitosti svojich žiakov.

Analýzy detských kresbových testov, ktoré uvádzam v praktickej časti práce sú podrobným rozborom jednotlivých výtvarných prác, ktoré žiaci namalovali počas hodín výtvarnej výchovy. Tieto analýzy sú dôležitou výpoveďou žiaka o jeho vlastnostiach a osobitostiach. Sú doplnkom kazuistik, ktoré svojím podrobným rozborom len spresňujú a dopĺňajú jednotlivé kazuistiky.

Touto prácou chcem učiteľov výtvarnej výchovy upozorniť aj na výber témy, ktorý môžeme niekedy spestriť aj kresbovým testom a žiak ani len netuší, že je predmetom pedagogického diagnostikovania. A práve v takomto prirodzenom prostredí triedy môže byť naša diagnostika čo najdôverhodnejšia a skutočne totožná s vnútorným svetom žiaka. Z toho pre učiteľov výtvarnej výchovy v špeciálnej ale aj bežnej triedy vyplýva, že každý učiteľ je povinný dobre poznať svojich žiakov. Tomu prispôbiť výber témy a jej výtvarné spracovanie. Každú výtvarnú činnosť dokončiť pohovorom, a tak hlbšie preniknúť do poznania žiaka. Nenechať kresbu len v teoretickej rovine, zaoberať sa jej osobitosťami a skúmať čo nám chcel žiak touto výpoveďou o sebe povedať. V prípade potreby upozorniť na to rodičov a snažiť sa žiakovi pomôcť.

Chcem zdôrazniť, že pri realizácii vyučovacej jednotky musí každý učiteľ mať potrebné vedomosti a záujem o prácu. Veľmi dôležitý je hlboký a úprimný vzťah k žiakom, viera v ich sily a schopnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. BANÁŠ,J.-GERÓ,Š.-JUSKO,A.-ŠEFRÁNKOVÁ,E.1989. Didartika výtvarnej výchovy. Bratislava : SPN, 1989. ISBN 80-08-00013-9
2. GREGUŠOVÁ, H. 2004. Výtvarné aktivity mentálne postihnutých detí predškolského veku. Bratislava : Sapientia, 2004. ISBN 80-968797-9-0
3. MÜLLER, O. 2007. Terapie ve speciální pedagogice. Olomouc : Univerzita Palackého, 2007. ISBN 80-244-1075-3
4. ŠUPŠÁKOVÁ, B. 2000. Detský výtvarný prejav. Bratislava : Digit, 2000. ISBN 80-968441-0-5
5. Učebné plány a učebné osnovy pre B variant špeciálnej základnej školy. Bratislava Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 1998
6. Učebné osnovy pre 1. až 9. ročník osobitnej školy. Bratislava: Proxima Press, 1994, 331s. ISBN 80-85454-10-0
7. UŽDIL,J. 1983. Čáry, kliky, hýky, paňáci a autá. *Výtvarný projev a psychický život dítěte*. Praha : SPN 1983
8. UŽDIL,J.-ŠAŠINKOVÁ,E. 1984. Výtvarná výchova v predškolskom veku. Bratislava : SPN, 1984
9. VALACHOVÁ, D. 2005. Výtvarný prejav detí z multikulturného prostredia. Bratislava : Psychodiagnostika 2005. ISBN 80-88714-02-8
10. VANČOVÁ, A a kol. 2010. Edukácia mentálne postihnutých. Špeciálne metodiky predmetov v špeciálnej škole. Bratislava : IRIS, 2010. ISBN 978-80-89256-53-2

ZOZNAM PRÍLOH

PRÍLOHA 1 **ŽIAK A** PRÍLOHY: A A1 A1.1 A2 A3 A3.1

PRÍLOHA 2 **ŽIAK B** PRÍLOHY: B B1 B2 B3 B3.1

PRÍLOHA 3 **ŽIAK C** PRÍLOHY: C C1 C1.1 C1.1.1 C2 C2.1 C3 C3.1

PRÍLOHA 4 **FOTODOKUMENTÁCIA Z VYUČOVACÍCH HODÍN:** D1 D2 D3 D4 D5 D6

PRÍLOHA 1 ŽIAK A

Príloha A 1

Príloha A 1.1

Príloha A 2

Príloha A 3

Príloha A 3.1

PRÍLOHA 2 ŽIAK B

Príloha B 1

Príloha B 2

Príloha B 3

PRÍLOHA 3 ŽIAK C

Príloha C.1

Príloha C 1.1

Príloha C 1.1.1

Príloha C.2

Príloha C 2.1

Príloha C 3

Príloha C 3.1

PRÍLOHA 4 FOTODOCUMENTÁCIA Z VYUČOVACÍCH HODÍN

Príloha D 1

Príloha D 2

Príloha D 3

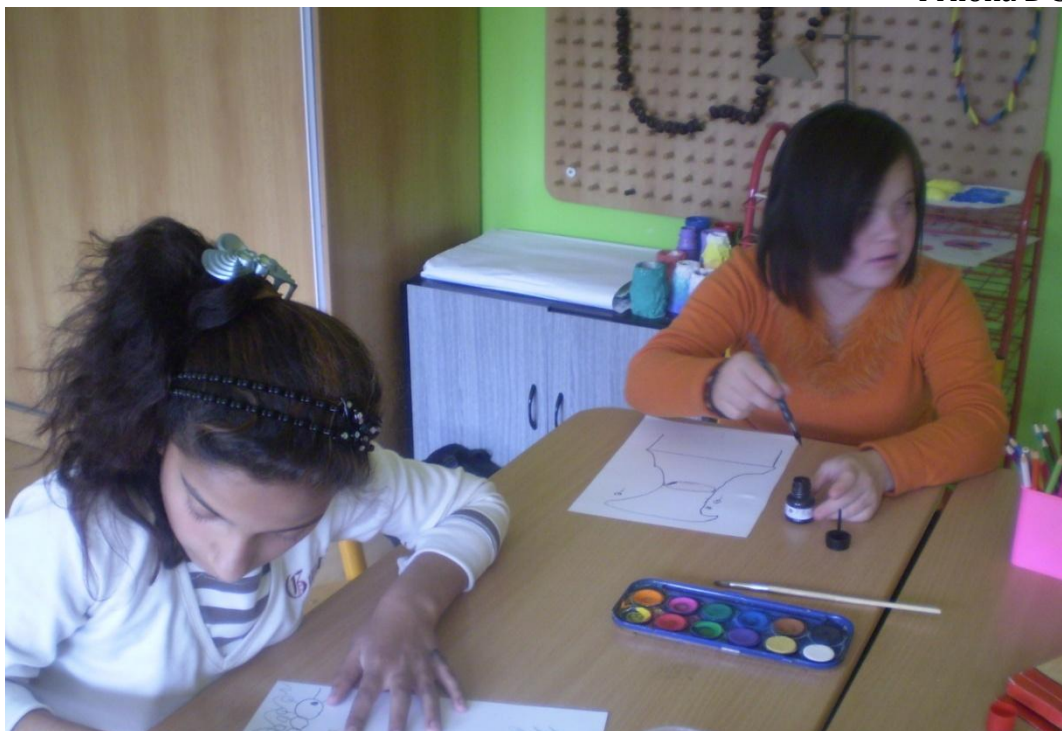

Príloha D 4

Príloha D 5

Príloha D 6

